
TAALBESCHOUWING in de BASISCHOOL

De tekenaar van het hier afgedrukte cartoon doet hier aan een vorm van taalbeschouwing. Door middel van zijn cartoon probeert hij ons duidelijk te maken hoe belangrijk en waardevol voor een normaal mens dingen zijn als: taalcorrectheid, taaleffectiviteit, taal-functionaliteit. Het is duidelijk dat in de normale werkelijkheid de boodschap veel belangrijker is dan de correctheid van de taalvorm waarin de boodschap uitgedrukt is. Jammer genoeg staat de school soms zo ver af van het echte leven !

Kinderen hebben allerlei vragen over taal waar de school vaak niet op antwoordt:

- waarom spreekt onze buurman anders dan wij ?
- waarom is 'poep' een lelijk woord ?
- (als er mensen zijn die 'Frans' heten) zijn er ook mensen die 'Engels' heten ?
- waarom mag ik sommige dingen niet zeggen die papa zelf wel zegt ?

De lezer kan gemakkelijk zelf dergelijke vragen bij kinderen opvangen.

Kinderen lopen rond in een talige wereld. Via de taal krijgen de kinderen één of ander beeld van hoe de werkelijkheid is en hoe je je in die werkelijkheid moet gedragen. Als kinderen hun moedertaal leren, leren ze niet alleen een taal; ze leren eigenlijk een bepaalde beschrijving van de wereld kennen, de beschrijving namelijk die geldig is binnen de gemeenschap waarin ze opgroeien. En die beschrijving verschilt van gemeenschap tot gemeenschap, van gezin tot gezin. Maar de school houdt er veel te weinig rekening mee dat de kinderen die op de basisschool aankomen door en in hun taal al een welbepaalde beschrijving van de werkelijkheid bezitten; en die beschrijving zal wel verschillen van die van de school.

De school biedt de kinderen veel te weinig kansen om zich af te vragen of de werkelijkheid wel echt zó is, of de werkelijkheid alleen maar zó kan zijn, of je je echt alleen maar zó mag gedragen en niet anders.

In een verhaaltje over een bezoek aan de dierentuin (Zonnekind, 6 juni 1980, p. 7) lezen kinderen bijvoorbeeld:

"Dan stappen ze het nieuwe reptielenhuis binnen. Een sissende slang doet moeder huiveren".

Zo leren kinderen zonder het te beseffen dat 'huiveren' hoort bij het vrouw-zijn. De school stelt dat niet in vraag, en bevestigt zo mee het stukje wereldbeeld waarin vrouwen als zwakkere wezens gezien worden.

De school doet allang aan taalbeschouwing. Men wil kinderen laten reflecteren over taal om ze inzicht bij te brengen in het verschijnsel taal, en bij wijze van denkscholing.

Jammer genoeg is de taalbeschouwing waar de school traditioneel mee

werkt erg smal: het is taalbeschouwing die uitsluitend puur technische aspecten van taal bekijkt.

Bij het leesonderwijs vraagt men zich alleen maar af of er technisch correct gelezen is. Dat blijkt duidelijk uit de vragen die in schoolboeken bij leesteksten staan. Dat zijn vragen zoals:

- waar rijdt de familie naartoe ?
- wie voedert de leeuwen ?
- met welke woorden wordt gezegd dat ... ?

Vragen zoals de volgende ontbreken meestal:

- is het wel goed dieren op te sluiten ?
- zouden alle moeders huiveren als ze een slang zien ?
- mogen jongens dan niet huiveren ?

Op dezelfde manier is de taalbeschouwing bij het schrijven, en het spreken-luisteren, alleen gericht op het technisch correcte.

Als we kinderen echt willen laten nadenken over taal, mogen we het niet beperken tot de vraag: is het correct gezegd ?

Dan moeten we een hele reeks van vragen stellen: WIE ZEGT WAT EN HOE, TEGEN WIE, WAAROM, WAAR EN WANNEER, MET WELK EFFECT ?

De school doet dus wel aan taalbeschouwing rond lezen, schrijven en spreken-luisteren, rond het eigen doen in taal van de leerlingen.

Maar voor ons gevoel blijft het vaak te beperkt.

De school doet ook aan taalbeschouwing in de vorm van spraakkunst. We weten allen dat kinderen daar erg veel moeite mee kunnen hebben, dat woord- en zinsontleding niet altijd zo goed loopt. We vragen ons ook wel eens af wat kinderen er eigenlijk aan hebben.

We zullen hier niet de analyse maken van wat er allemaal mis loopt met de schoolspraakunst. Wie daarover meer wil weten kan heel wat vinden in het speciale spraakkunstnummer van het Werkblad voor Nederlandse Didactiek (8e jg., nr. 2/3, Centrum voor Didactiek, UFSIA, Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen).

Een paar dingen moeten ons toch van het hart.

Stel je iemand voor die erg graag naar muziek luistert. En onze muziekliefhebber gaat muzikles volgen want hij wil het verschijnsel muziek beter leren kennen. Maar het enige wat hij krijgt is notenleer: hele en halve noten, sol-sleutel en fa-sleutel, grote en kleine terts. Maar verder gaat het niet.

Dat is wat in feite in het spraakkunstonderwijs gebeurt. Van het hele taalgebeuren komen de leerlingen bijna niets te weten. Alleen enkele elementen uit het taalsysteem komen aan bod. Het kan bijna niet anders dan dat de kinderen de relevantie van de spraakkunst niet zien, net zoals onze muziekliefhebber met alleen maar zijn notenleer ook niet aan zijn trekken komt.

Allerlei wezenlijke aspecten van taal komen in de spraakkunst niet aan de beurt: taal als middel om de wereld te ordenen en vast te leggen, en als middel om te communiceren, taal als middel om met anderen om te gaan en dus als middel om te handelen, taal als uitdrukking van groepssolidariteit. Dat zijn precies die aspecten van taal waarrond kinderen vragen hebben.

Wij hebben wel een ALTERNATIEF voor de veel te beperkte taalbeschouwing en het veel te smalle spraakkunstonderwijs.
Aan dat alternatief willen we werken in de stroom 'Taalbeschouwing in de basisschool'. Het programma ziet er zowat als volgt uit.

Om te beginnen peilen we naar de visie op taal die elk van ons heeft. Gezien de opleiding die we gehad hebben, vermoeden we dat er in die visie wel enkele gaten zitten.

In een volgende stap proberen we die gaten op te vullen. We verwachten dat er gaten zullen zijn wat betreft:

- taal als instrument voor communicatie en handelen;
- de andere functies van taal in de gemeenschap(pen) waarin we leven.

Met die verruimde visie op taal gaan we enkele teksten 'beschouwen', d.w.z. dat we zullen reflecteren over het taalgebruik in een paar concrete situaties.

Zo willen we ook bekijken hoe de moedertaal functioneert in de basisschool: onderwijzer(es) - leerlingen, onderwijzer(es) - ouders, leerlingen onderling, het taalgebruik van de handboeken, de taal van buiten de school en die van de school, de eigen schrijftaal van de leerlingen.

En zo bereiken we ons voornaamste terrein: de concrete lespraktijk in de lagere school. We willen vooral enkele taalbeschouwingslessen opstellen. Ook willen we laten zien hoe je met een (zelfs slecht) schoolboek toch nog behoorlijke lessen kunt bouwen. (Breng dus je eigen schoolboek mee).

En tenslotte willen we overlopen wat het minimum aan spraakkunst is dat we de leerlingen hoe dan ook moeten meegeven, al was het maar met het oog op de spelling of het gebruik van een woordenboek.

BELANGRIJK: breng in ieder geval je eigen schoolboek(en) voor moedertaal en je leerplan mee.

Bij wijze van voorproef volgen er nu een paar lessuggesties.

Een les rond advertenties voor BIFI in Zonneland

(met dank aan een deelnemer van het HIVO-Mechelen voor deze les !)

In Zonneland stonden een paar advertenties voor Bifi, de éne kennelijk meer tot jongens, de andere meer tot meisjes gericht. Rond die advertenties heeft een groepsgesprek plaats. De volgende vragen dienen als leidraad voor dat gesprek.

1. In de tekst vind je een aantal keren "ze". Wie zijn die "ze" ?
2. In de advertentietekst kun je drie delen terugvinden:
  - (2) Waarom is een Bifi-eter voor niets bang ?
  - (3) Wat is Bifi ?
  - (1) Een Bifi-eter is voor niets bang.

In welke orde staan die delen in de advertentie ? Waarom ?

3. Wie van jullie groep eet dikwijls Bifi ? Wie af en toe ? Wie nooit ?
 Bifi-eters zijn niet bang voor .....
 (vul in) .....
 Zijn de kinderen die nooit Bifi eten dan grotere bangerikken ?
 Mag men dat dan zo schrijven ? Waarom schrijven ze dat dan zo ?
4. Zoek in het woordenboek de betekenis van 'vitaliteit'.
 Zeg het nu eens anders: 'Het heeft te maken met hun 'vitaliteit'.
5. Wat is hier de betekenis van 'energie' ? Vanwaar komt die energie ?
 We spraken in de biologieles over brandstoffen en bouwstoffen in
 onze voeding. Bifi geeft volgens de advertentie energie, dus het
 bevat vooral .....
 Hoe waren je vingers na het eten van een Bifi ?
 Het bevat dus ook veel .....
 Waarom staat dat niet in de tekst ?
6. Waarom zegt de adverteerder niet gewoon: "Koop meer Bifi's" ?
7. a. Als je in je Zonneland bladert, valt deze bladzij je dan op ?
 Waarom ? Waarom niet
 b. Kijk je alleen naar de prent ?
 c. Had je voor vandaag die tekst al gelezen ? Wat dacht je toen ?
 d. Ga je in 't vervolg ook de tekst van een reclamebladzij lezen ?
8. Denk je dat er kinderen zijn die deze tekst letterlijk geloven ?
 En jullie zelf ?
9. Is een Bifi snoep ? Waarom ? Waarom niet ?
 Wanneer is iets snoep ?
10. Weet je nu alles over Bifi ? Wat nog niet ?
11. Hoeveel kost een Bifi in de advertentie ? Hoeveel kost het nu ?
 Hoeveel kost een appel ongeveer ? Hoe oud zou de advertentie kunnen zijn ?
12. Als je met je ouders in een warenhuis inkopen doet, ga je dan zoeken
 naar de Bifi's ?
 Ga je vragen om er te kopen ?
13. Vinden jullie dit een goede reklametekst ? Waarom ? Waarom niet ?

Een les over vriendelijke en onvriendelijke uitingen

(ontleend aan Schlotthaus e.a., Sprachprojekte, 3e lj.)

Met jou spelen we niet. - Dat heb je heel goed gedaan. - Dat versta je toch niet. - Ik heb je wel graag. - Ga weg ! - Kom je mee ? - Wil ik je helpen ? - Je werkt op mijn zenuwen ! - Kom me maar eens opzoeken ! - Je hebt het weeral eens verkeerd gedaan. - Jou willen we er niet bij hebben. - Willen wij samen spelen ? - Als je die ook vraagt, dan kom ik niet. - Wil je met ons meedoen ?

Opdracht voor groepswork: Deze vijftien uitingen kan je in twee groepen verdelen: een groep bevat uitingen die plezier doen, de andere groep bevat uitingen die pijn doen. Ga na tot welke groep elke uiting behoort. Schrijf ze dan apart op.

Voeg er nog enkele uitingen aan toe: denk na welke uitingen je de laatste tijd pijn gedaan hebben en welke je plezier hebben gedaan.

Klassikaal: lees de groepen voor en vertel waarom je zo beslist hebt. Voorzie een plaats aan de prikwand waar iedereen briefjes met zulke uitingen kan ophangen. Als de anderen ze dan lezen, kunnen ze erover nadenken.

Een les over de aangesproken persoon

(ontleend aan Taaldidactiek aan de Basis, p. 532)

Taaldidactiek aan de Basis geeft enkele voorbeelden van hoe je schoolse oefeningen uit het schoolboek op een heel andere manier kan gebruiken. Zo bijvoorbeeld een oefening, waarbij de opdracht van het schoolboek luidt in de volgende zinnestjes telkens haakjes te plaatsen om de aangesproken persoon.

De oefeningzinnestjes uit het schoolboek (De Taaltuin), deel 1e helft, 6e klas) zijn :

1. Connie, je moeder roept je.
2. Je moet beter opletten, Piet.
3. Vader, wilt u me even helpen ?
4. Jan, kom eens bij me.
5. Haal even een kopje uit de kast, Lize.
6. Kinderen, we gaan binnenkort met elkaar naar de film.

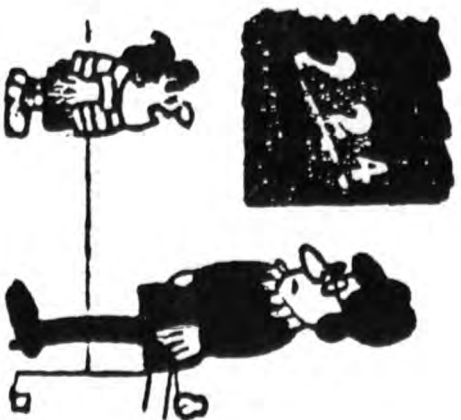
Taaldidactiek aan de Basis stelt voor met deze oefening het volgende te doen:

1. Noteer als onderwijzersituaties waarin kinderen elkaar aanroepen of de wijze waarop ze de aandacht van de onderwijzer trekken: juf ..., meneer, etc.
2. Verzamel met de klas een flink aantal van dit type zinnestjes uit verschillende situaties (in de winkel, aan de deur).
3. Bespreek met de klas waarom vaak de aangesproken persoon als eerste wordt genoemd.
4. Bespreek het gebruik van de voornaam, de achternaam en andere vormen van aanroepingen als: vader, melkboer ... etc.
5. Speel met de leerlingen situaties waarin ze met de achternaam worden aangesproken. Vond je dat prettig ? Waarom (niet) ?
6. Vanuit de oefening in het boek kan ter sprake komen de relatie tussen de aanspreekvorm en het gebruik van U of je. Hoe wordt een bevel bij jullie thuis gegeven ? Vergelijk met het bevel, verzoek in de zinnen van de oefening.

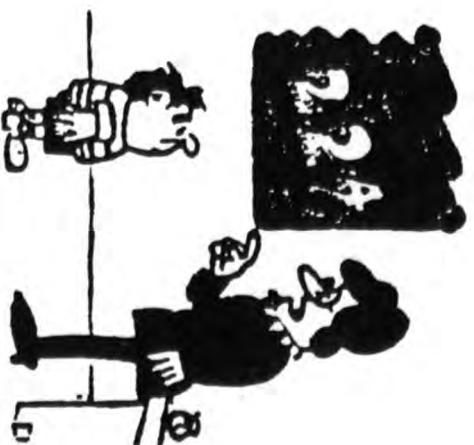
27.

Bij uitvoering van deze les in een Vlaamse klas zullen we er rekening mee moeten houden dat kinderen hier niet alleen met U en je te maken krijgen, maar (vooral) ook met ge.

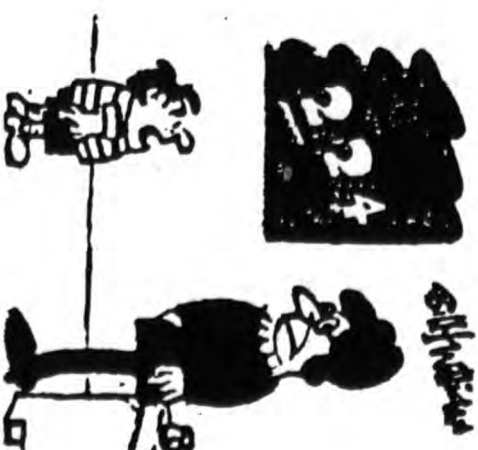

"Juf, ik heeft geen
krijtje..."

"Nee, Jantje,
ik heb geen krijtje,
wij hebben geen krijtje,
zij hebben geen krijtje..."

"Waar heeft dan al die
krijtjes geblijft?"

(uit: Werkgroep Schooltaalkunde: Waarom, Waarvoor, Hoezo Grammatika ?)